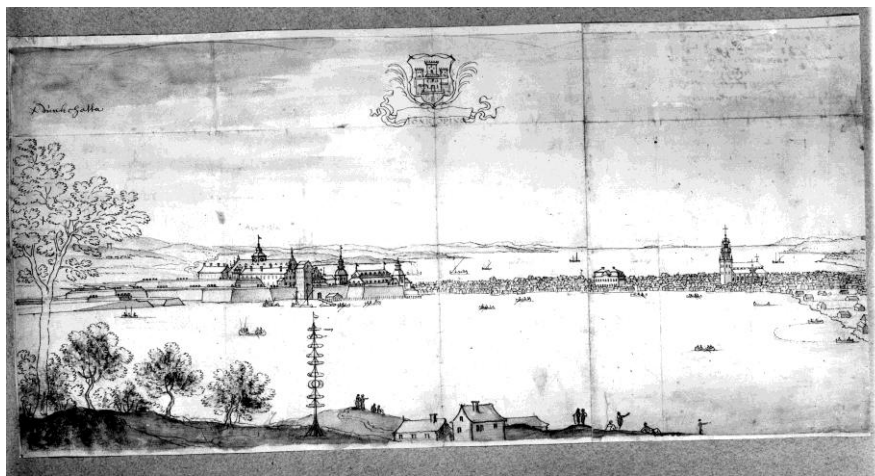

JÖNKÖPINGS HISTORIA

Vandring i Jönköpings stads 1600- och 1700-tal

LÄRARHANDLEDNING

Till bildserie

Inledning

Följande bildserie om Jönköpings äldre historia riktar sig i första hand till klasser i mellan- och högstadiet. Men bildserien kan naturligtvis vara en utgångspunkt vid stadsstudier i andra årskurser.

Bildsserien kan fungera som introduktion vid studier av Jönköpings lokala historia. Ett annat förslag är att använda serien som en förberedelse inför en stadsvandring i 1600- och 1700-talets Jönköping. Stadsvandringen kan sedan ske under lärares ledning eller tillsammans med museipedagog från läns museet.

Om tid finns vid stadsvandringen kan eleverna gruppvis studera och dokumentera de befintliga 1600- och 1700-talsbyggnaderna samt jämföra dem med äldre avbildningar.

Jönköpings läns museum 1993

Jönköpings historia

Bild 1

Jönköping från södra änden av Munksjön omkring 1690. Kopparstick av Erik Dahlbergh.

Bilden är den äldsta kända över Jönköping.

Före Jönköping

Bild 2

Medeltida vägnät.

Arkeologiska fynd berättar om att det funnits människor i Jönköpingstrakten ända sedan stenåldern. När exakt det som så småningom skulle bli Jönköping kom till är tämligen oklart. Vi vet att kungen red förbi på sin Eriksgata på 1220-talet.

Junabäcken

Här vid Vätterns sydspets strålade vägarna från söder, från öst- och västkusten samman liksom vägarna norrifrån genom Öster- och Västergötland.

Bild 3

Magnus Ladulås, regent 1275-1290.

Kopia av stenporträtt från omkring 1270.

På sandplatan på nuvarande Väster i Jönköping uppstod en handelsplats. Här anlades en kungsgård för kunglig kontroll: Under perioden 1270-1309 omtalas en borganläggning, som var centrum i ett slottslän. Vad den låg vet man inte. 1278 undertecknade dock Magnus Ladulås en skrivelse ”in castro Junakopung”.

Klostret

Bild 4

Franciskanerklostret vid Munkjöns nordvästra strand.

1283 grundade Franciskanerorden ett kloster på Munksjöns nordvästra strand ungefär där idag länsresidenset och Per Brahegymnasiets gymnastiksal ligger. Denna munkorden, gråmunkar, var en tiggarden som förlade sina kloster till medeltidens städer. Det kan ses som ett tecken på att Jönköping höll på att bli en tätort. 1283 är ett förhållandevis sent årtal vilket visar på att Jönköping tidigare mest varit en ”byhåla”.

Klostret bestod av en tornlös kyrka med ett över 50 meter långt mittskepp. Söder om och parallellt med kyrkan låg klostrets huvudbyggnad, som förenades med kyrkan via två vinkelräta byggnader. På så vis skapades en sluten klostergård. Förutom själavård ägnade sig franciskanerna åt barmhärtighetsarbete bland de fattiga.

Klostret hade även en funktion som värdshus för resande. Efter att slottet bränts ner 1309 fick klostret ta emot många förnäma gäster. Även många viktiga politiska personer har besökt klostret, exempelvis Albrekt av Mecklenburg 1357, drottning Margareta och Erik av Pommern

1404. 1439 avsatte svenska och danska representanter ovan nämnde Erik som unionskung vid ett möte på klostret.

Den medeltida staden

Bild 5

Jönköpings äldsta stadsprivilegier, utfärdade av Magnus Ladulås den 18 maj 1284.

1284 utfärdade Magnus Ladulås Jönköpings stadsprivilegier – Sveriges äldsta bevarade. Genom dem fick jönköpingsborna monopol på handeln med Halmstad, Lödöse och Söderköping, viktiga medeltida exporthamnar. Jönköping blev en uppsamlingsplats för småländsk animalieproduktion, främst för den inkomstbringade oxhandeln men också för hudar och pälsverk. Privilegiebrevet gav rätt till två årliga marknader vid S:t Antoni (17/1) och S:t Francisci (4/10).

Redan 1288 fick staden en styrelse på 12 rådmän samt tillstånd att hålla veckomarknader. All handel i norra Småland skulle ske i Jönköping.

Bild 6

Uppbåd bakom timmerbråt.

Ända fram till frederna i Brömsebro 1645 och Roskilde 1658 var Småland gränslandskap mot Danmark. Detta gjorde Jönköping till en strategiskt viktig ort. Att vara en kunglig stödjepunkt, där medeltidens viktigaste vägar strålade samman, var inte enbart av godo.

Jönköping kom åtskilliga gånger att drabbas av krig och ödeläggelse:

- **1309** brändes slottet i den blodiga fejden mellan Magnus Ladulås söner.
- **1380** brändes staden av en dansk-norsk här.
- **1452** brandskattades Jönköping av danska trupper (Jönköping gav danskarna en lösensumma för att friköpa staden från att brännas ner).
- **1511** plundrades staden av danskarna under Kristian II.

Bild 7

Jönköping omkring 1600 inlagd på dagens Jönköpingskarta.

Det streckade området utmärker stadens utbredning 1612. Borganläggningen som anlades vid mitten av 1500-talet är markerad med grått.

- 1. Stadens kyrka St Nicolai**
- 2. Torget**
- 3. Kålgårdar**

Det medeltida Jönköping låg på sandplatån på nuvarande Väster längs den öst-västgående Store gata, som vid torget mötte den från söder anslutande landsvägen. Stadsområdet var inte stort:

- I norr kvarteret Hoven
- I öster Rådhusparken och Munksjön
- I söder gamla Brandstation
- I väster Halls hörna

Idag återstår inte mycket av den medeltida staden. Ett antal kallmurade stenkällare till välbesuttna borgares hus, delar av gatunätet och den medeltida kyrkogården, har påträffats vid arkeologiska utgrävningar. Det mesta av senare tids bebyggelse på Väster har totalt förstört alla eventuella spår.

Bild 8

Medeltida bebyggelse med trånga gator och låga hus av trä.

Husen var byggda i trä. De låg grupperade runt en gård, som bildade en sluten enhet. Mot gatan fanns en enklare byggnad. Tvåvåningshus hade ofta loftgång. Taken var torvtäckta eller gjorda av trä. Jönköpings enda medeltida, arkeologiskt belagda, stenhus låg där Telebutiken nu ligger (vid Västra Storgatan).

Den medeltida kyrkan St Nicolai låg i korsningen Kyrkogatan - Västra Storgatan. Den var byggd i gråsten och saknade torn. Torn fick den först efter branden 1567, då den försågs med ett spetsigt tegeltorn.

Under medeltiden säger äldre källor att ett helgeandshus – dåtidens sjuk- och åldrvård – eventuellt låg förlagd vid nuvarande Talavidområdet tillsammans med ett kapell tillägnat Sankte Spiritus. Vid en utgrävning av Slottskapellet 1990 hittades rester av ett nedbränt kapell och en medeltida begravningsplats. Ytterligare två kapell - S:t Peder och S:t Göran - har man velat placera vid södra respektive östra infarten till staden. Kanske fanns också ett spetälskehospital i anslutning till S:t Göran.

Slottet

Bild 9

Gustav Vasa, regent 1523-1560

1546 lät Gustav Vasa anlägga en hamn i Munksjön och en avelsgård vid Ryhov 1547. Några år senare, 1549, gav Gustav Vasa sin svåger Sten Eriksson Leijonhufvud sex smålandshärader. Villkoret var att svågern tog på sig att bygga ett befäst slott i Jönköping. Med franciskanerklostret (indraget till kronan efter reformationen) som grund anlades fästningen med omgivande vallar, runda hörntorn och en djup vallgrav. Man kan säga att Sten Eriksson Leijonhufvud blev den förste landshövdingen i vårt län.

Bild 10

Armborstskyttar och ryttare.

Inför ett danskt angrepp 1567 sattes Jönköping och fästningen i brand av svenskarna. Jönköpingsborna flydde till Visingsö.

Staden byggdes snabbt upp igen. Men efter freden 1570 (det nordiska sjuårskriget) satsades inga resurser på slottet. Då anlades Johan III:s hospital, som fick överta delar av klostrets tidigare funktion.

Bild 11

Plan för utbyggnad av Jönköpings slott omkring 1605.

Bild 12

Jönköpings slott vid Munksjöns västra strand sett från sydsydost.

Bild 17

Kanalen sedd från Hovrättstorget (nuvarande Museigatan – Kanalgatan) omkring 1908.

Under 1600-talet ledde man kanalen ut i Vättern strax bortom nuvarande Vedtorget. Utloppet sandades snart igen och blev ett stinkande avloppsdike. Under 1700-talet försökte man få cirkulation i kanalen genom att istället leda den till Rocksjön. Resultatet var klen och kanalen förblev en källa till osund fukt och lukt. Först 1926-27 fylldes kanalen igen och blev nuvarande Kanalgatan.

Bild 18

Kanalen vid Östra torget sedd mot väster 1908.

Bild 19

Breda hamnen med Kristine kyrka i bakgrunden vid slutet av 1700-talet

Breda hamnen var drygt 94 meter lång och 59 meter bred. Den tjänstgjorde främst som hamn för mindre båtar, som kunde föras in via kanalen, särskilt vid marknaderna på det närliggande Torget (nuvarande Hovrättstorget). Breda hamnen lades igen 1830 och blev Östra torget.

Bild 20

Vindbron vid hamnkanalen på Öster omkring år 1700 (sedd från nuvarande Stora Hotellet).

Från detta porthus på förborgen ledde vägen sedan västerut genom västerport.

För att komma in i staden vägledes måste man passera Österport (ungefär vid nuvarande Undergången) eller Västerport, det vill säga Förborgen till fästningen. Vid stadsportharna erlades tull på varor som skulle säljas i staden. Därför fanns även ett tullstaket runt hela landsidan av staden.

Bild 21

Jönköpings stad och slott omkring 1696.

Smala tomter och vattengränder.

Bild 22

Staden med Kristine Kyrka sett från sydväst från slottets vallgrav.

Akvarell (detalj) av J C Linnerhielm, 1790.

Jönköping var en trästad. Kvarteren i staden låg tätt tillsammans och var endast åtskilda av smala gränder. Mot gatan låg ägarnas bostäder medan de stora bakgårdarna rymde uthus, stall, fåhus, verkstäder och förråd. Det var vanligt med lador för hö och halm. Detta bidrog till spridning av eld om brand uppstod och det gjorde det! Mellan 1691 och 1854 drabbades Jönköping av sju förödande bränder.

I 1639 års mantalslängder för Jönköping upptas 43 köpmän och 94 olika hantverkare fördelade på 23 olika yrken av vilka grytstöpare, skraddare, knivsmeder, skomakare och timmermän hade flest representanter. En stor del av köpmännens handel utgjordes av export av skinn, hudar och talg till Danmark och Tyskland, samt handel med småländska oxar på bergslagen.

Utmed Storgatan, kring Hovrättstorget och vid Kristine kyrka var den tidens ”gräddhylla”. Där bodde ämbetsmännen vid Göta hovrätt och Jönköpings rika borgare. Vid nuvarande Vedtorget (kvarteret Cigarren), strax innanför Österport, låg båtmansgårdarna. Jönköping skulle hålla flotta med 20 båtsmän och de bodde i stugor vid Båtmansbacken (jfr soldattorp). De riktigt fattiga bodde utanför stadsportharna på de så kallade Malmarna.

1640 hade Jönköping ca 2000 invånare, en siffra som blev konstant under resten av århundradet.

Jönköpings fabriker

Bild 23

Hjullåspistoler tillverkade vid Jönköpings fabriker 1690.

1620 grundade kronan Jönköpings fabriker. Då beordrades alla bössmeder i Småland och Västergötland att flytta till Jönköping där de erbjöds tomter för bostäder och smedjor vid den gata som sedermera kom att kallas Smedjegatan (första gången 1633). Alla som hade med vapentillverkningen att göra bodde alltså här. Dock inte de smeder som framställde, borrarade och slipade piporna. De höll till vid fabrikeriets borrar- och slipverk i Odensjö, Klerebo och Dunkehalla.

Bild 24

Storkvarn vid Dunkehalla 1830

Under 1600-talets senare del producerades per år omkring 2000 musköter, 150 karbiner, 150 pistoler, 500 pikar, harnesk och verktyg av olika slag av cirka 500-1000 personer, varav 100-200 var bosatta i Jönköping. 1690 flyttades hela fabrikeriets produktion till Huskvarnaån, som hade jämnare och kraftigare flöde.

Vantmakeriet

Bild 25

Tyska Maden – nuvarande kvarteret Dolken.

Förutom vapentillverkningen förlades till staden 1620 också ett vantmakeri för tillverkning av uniformstyger till armén. Råvaran var ull, som importerades från Tyskland. Yrkeskunniga hantverkare värvades i Tyskland. Staten lät bebygga ett femtontal tomter i nuvarande kvarteret Dolken (mellan Hovrätten och Östra torget) dels med bostäder, men också med verkstäder för vantmakeriets folk. Området kallades på 1600-talet för Tyska Maden.

Bild 26 och 27

Rekonstruktion av Jon Svenssons gård på Tyska Maden.

Bebyggelsen på Tyska Maden bestod av knuttimrade hus, grupperade kring små öppna gårdar. Tomterna innehöll vanligen bostadshus, verkstad och fähus. Husen var byggda av timmer i en våning, i vissa fall försedda med loft samt med torvtak.

För att minska importen av ull startades runt om i Sverige avelsgårdar för får, så kallade schäferier. Dessa fanns i Jönköpingstrakten i Klämmestorp och i Mulseryd. Ullen skulle kardas, spinnas och sedan vävas. För att få ett starkt, tåligt tyg valkades det till kläde. Detta gjordes i valkkvarnar som var förlagda till Dunkehallaån, där det också låg färgerier. Som mest sysselsatte vantmakeriet 74 personer. Under 1630-talet upplevde vantmakeriet en blomstringsperiod under Peder Gudmundssons ledning. Kontrakt ingicks med kronan om leverans på 40 000 alnar kläde/år.

Mot slutet av 1600-talet lade staten ned vantmakeriet, men hantverket levde vidare i mindre skala i privat regi förlagd till Dunkehallaområdet.

Bild 28

Tornfotografi av kvarteret Dolken, Jönköping vid arkeologisk undersökning hösten 1987.

Hela Jönköpings stadskärna är en fast fornlämning. Under dagens bebyggelse finns lämningar av det medeltida och 1600-talets Jönköping. Det kan vara rester av huskonstruktioner, avfallsbingar, träspångade eller stenkodda gator.

Fornminneslagen föreskriver att arkeologisk undersökning måste genomföras om ett markområde med fast fornlämning skall bebyggas. Vidare säger lagen att det är exploatören som ansvarar för undersökningskostnaderna.

Bilden visar bebyggelseämningar på Tyska Maden (nuvarande kvarteret Dolken), som låg väster om Breda Hamnen. Mad betyder vattensjukt område. Grundvattnet inom området stod förr, liksom idag, nära markytan. Platsen var alltid blöt, fuktig och drabbades ofta av översvämningar från kanalen och bassängen. Det var ett eländigt kvarter att bo i. För att bebyggelse skulle vara möjlig att uppföra krävdes rundförstärkningar. Dessa utformades i form av knuttimrade kistor, varefter dessa fylldes med ris, kvistar, jord och avfall. På dessa uppfördes gårdarna.

Bild 29

Kvarteret Dolken, Jönköping, vid arkeologisk undersökning hösten 1987.

Bebyggelseämning med stenpackning, eventuellt ett spisfundament.

Bild 30

Kvarteret Dolken, Jönköping, vid arkeologisk undersökning hösten 1987.

Kulturlager från 1700-1900 talets grävdes bort med hjälp av grävskopa.

Bild 31

Kvarteret Dolken, Jönköping, vid arkeologisk undersökning hösten 1987.

Det medeltida lagret och 1600-talslagret grävdes fram med hjälp av bland annat murslev.

Bild 32

Kvarteret Dolken, Jönköping, vid arkeologisk undersökning hösten 1987.

Över ett markområde som skall undersökas lägges ett koordinatsystem (ytan delas in i rutor). Därefter undersöker arkeologerna lager för lager mycket noggrant. Området dokumenteras bland annat genom uppmätningar, ritningar, fotografier och skriftliga beskrivningar.

Bild 33

Kvarteret Dolken, Jönköping, arkeologisk undersökning hösten 1987.

Lösfynd; mynt.

Göta Hovrätt

Bild 34

Göta hovrätt vid 1700-talets början.

Ett fåtal offentliga byggnader i staden byggdes i sten. Det var dyra företag och tog därför lång tid att genomföra. Det äldsta av 1600-talshusen i sten, som står än idag, är Göta hovrätt som påbörjades 1639 efter beslut av Gustav II Adolf. Han beslutade 1634 att inrätta en juridisk mellannivå mellan städernas rådstuvurätt och landsbygdens häradsting och kungen. Istället för att klaga hos kungen över en dom i till exempel rådstuvurätten skulle man vända sig till hovrätten.

Hovrätten för Götaland förlades till Jönköping och påbörjade sin verksamhet 1635, då förlagd till slottet. Den nya domstolsbyggnaden ritades av Simon de la Vallée och byggdes i sandsten som skeppades från Trånghalla. Än idag kan man se de olika stenhuggarnas bomärken som ristades in i de huggna stenarna så att rätt person fick betalt för arbetet.

Första våningen togs i bruk 1650, men sedan var pengarna slut. Först med hjälp av lån av Jönköpings dåtida starke man – ekonomiskt och politiskt – borgmästaren Peder Gudmundsson, kunde hovrätten färdigställas 1665.

Kristine kyrka

Bild 35

Kristine kyrka, som den såg ut före branden 1790. Ritningen är troligen tillkommen efter branden 1790.

På Kristinadagen den 24 juli 1649 påbörjades byggandet av Kristine kyrka efter en segdragen planeringsprocess. Ritningar och planer för kyrkan utarbetades redan före 1620 av Hans Fleming. Namnet valde man av taktiska skäl, då man hoppades att dåvarande drottning Kristina skulle besluta om statliga medel till kyrkobygget. Så blev inte fallet.

1655 började man bryta sten i Knektakällan, ett stenbrott i Trånghalla. Först på 1660-talet kom bygget igång på allvar. Det fortskred långsamt men blev dramatiskt. När man slog valven visade det sig att byggmästare Hindrich Gottwaldt gått med på att byta ut Ombergssten (kalksten) mot sandsten till de tio pelarna, som bar upp takvalvet. Denna sten höll inte för trycket utan taket störtade in. Den stackars byggmästaren ställdes personligt ansvarig för det inträffade och blev fullkomligt utblottad.

1673 stod kyrkan färdig att invigas, men torn saknades ännu. Tornet blev helt färdigt först 1690 och var då cirka 60 meter högt mot 46 meter idag. Under hela byggtiden hade gudstjänsten firats i en enkel träkyrka, som stod mellan den blivande kyrkan och Östra Storgatan.

Ett par intressanta detaljer är att hela kyrkan utvändigt är klädd med sandsten på ”finsidan” mot Östra Storgatan. Norrsidans putsade fasad var mer vanlig på 1600-talet. Även om det fanns en ingång från söder var huvudingången genom den påkostade västporten i tornet. Ett nu borttaget gravkor (Drakeska gravkoret), uppfört 1669 av generalguvernör Erik Drake, fanns på kyrkans södersida.

Vid den stora branden 1790 totalförstördes kyrkan och 137 gårdar i staden. Bara delar av murarna stod kvar och större delen av inredningen förstördes. Det nya kyrkorummet fick en enklare utformning. De sandstensklädda pelarna, med en kärna av tegel, byttes ut mot putsade pelare. Taket förenklades, gravkoret togs bort. Tornet fick då sin nuvarande utformning och stod klart 1794.

1874 utrustades kyrkan med gasljus. Vid den senaste renoveringen 1973 tillkom det så kallade Mariakapellet, utsmyckat av konstnären Margareta Engström.

Erik Dahlbergh

Bild 36

Erik Dahlbergh (1625-1703), som kungligt råd, porträtt av D K Ehrenstrahl, 1692

Erik Dahlbergh blev landshövding i Jönköpings län 1687. Under sin tid i länet kom han som god administratör och arkitekt att lämna många spår efter sig. Han byggde om lokaler på slottet. Dahlbergh medverkade också till att gevärsfaktoriet flyttades till Huskvarna och gav förslag på utformningen av bland annat Smedbyn.

De tydligaste spåren för Jönköpings del är skissen över Jönköping sedd från Munksjön från 1690-talet samt Gamla Rådhuset, Trivialskolan och Slottskapellet.

Gamla rådhuset

Bild 37

Trärådhuset i Jönköping, som det kan ha sett ut i slutet av 1600-talet.

Bild 38

Hovrättstorget i Jönköping, omkring år 1700. Från vänster Göta hovrätts byggnad och Gårdar utmed Smedjegatan, rådhusbyggnaden med sina flyglar och skampålen vid Smedjegatan, gårdar vid Storgatan.

Efter en storbrand i Jönköping 1691, då det dåvarande rådhuset i trä brann upp, ritade Erik Dahlbergh förslag till en ny rådhusbyggnad, som stod färdig 1699. Gamla rådhuset var ursprungligen försett med säteritak och två flygelbyggnader, men efter senare tiders bränder återstår idag bara den putsade huvudbyggnaden försedd med ett enkelt valmat tak.

Förutom lokaler för stadens styresmän och domstol på andra våningen, fanns en rådhuskällare i bottenplanet. Fängelset var inrymt i flyglarna (kvinnorna i norra flygeln).

Trivialskolan

Bild 39

**Trivialskolan
(nuvarande Kristinagården)**

Trivialskolan, som stod klar 1695, ritades också den av Erik Dahlbergh. Historien bakom husets tillkomst är väl värd att berätta. Den gamla skolbyggnaden var ett enkelt trähus med entrén mot Vättern (väster eller öster om Kristine kyrka, därom tvistar de lärde). Under den kalla årstiden var lokalerna starkt nedkylda och nordanvindarna gjorde inte saken bättre. Efter ett antal propåer till stadens styrelse tröttnade lärarna på att ständigt få avslag på sin önskan om en ny skolbyggnad. De skrev till kungen och klagade över det snåla rådet. Karl XI beordrade landshövdingen att se

till att Jönköpingsborna bekostade en ny skola. Byggnaden, som idag används som församlingshem för Kristine församling, byggdes till under 1840-talet.

Slottskapellet

Bild 40

Slottskapellet från sydväst. Rekonstruktion av dess äldsta utseende efter Erik Dahlberghs ritningar.

Av Dahlberghs hand var även ritningen till Slottskapellet som ersatte ett äldre, enklare kapell på Slottskyrkogården eller Västra kyrkogården. Det började byggas 1694 och stod klart samma år. Kapellet är uppfört i timmer, korsformat och med spåntak. ”Torner” eller lanterninen kröntes av en spira med Nådens sol. Kapellet var rödmålat med grå omfattningar och rött spåntak.

För borgarna i övriga staden var Östra Kyrkogården begravningsplats från 1612. Där uppfördes också ett enkelt kapell i trä. När den provisoriska stadskyrkan revs 1675 användes delar av timret för reparationer och ombyggnad av kapellet, som då fick sin korsform.

Bild 41

**Utsikt från Dunkehalla mot Jönköping.
Akvarell av JC Linnerhielm, 1760.**

Bild och föremålsförteckning

- 1 Erik Dahlberg. Kopparstick ur planchverket Sueicia antiqua et hodierna.
- 2 Sven Larsson. Sjuhundra år i Jönköping. Jönköping 1983. Sid 8.
- 3 Medeltid, Läckö slotts utställningskatalog 1988. Skövde 1988. Sid 73 Bemålad avgiutning efter stenporträtt i Skara domkyrka från omkring 1270.
- 4 Sven Larsson. Sjuhundra år i Jönköping. Jönköping 1983. Teckning Björn Gidstam. Sid 17.
- 5 Landsarkivet, Vadstena
- 6 Olaus Magnus. Historien om de nordiska folken del II, sjunde boken. Östervåla 1976. Sid 41.
- 7 Sven Larsson. Sjuhundra år i Jönköping. Jönköping 1983. Sid 30.
- 8 Sven Larsson. Sjuhundra år i Jönköping. Jönköping 1983. Teckning Björn Gidstam. Sid 11.
- 9 Den svenska historien, 4 Stockholm 1978. Sid 18. Kopia, Uppsala universitet, efter original troligen målad av Jakob Brinck 1541-1542.
- 10 Olaus Magnus. Historien om de nordiska folken del II, sjunde boken. Östervåla 1976. Sid 43
- 11 Kopia i Jönköpings läns museum efter ritning i Krigsarkivet.
- 12 Modell i Jönköpings läns museum.
- 13 Modell i Jönköpings läns museum
- 14 Gustav II Adolf. (Källa okänd)
- 15 Del av situationsplan över Jönköping, 1625. Ritning i Krigsarkivet.
- 16 Karta i Jönköpings läns museum.
- 17 Foto Jönköpings läns museum.
- 18 Foto i Jönköpings läns museum
- 19 Bo E Karlson. Bebyggelse i Jönköping 1612 – 1870. Småländska kulturbilder 1984. Jönköping 1984. Rekonstruktionsteckning Bengt Görän efter anvisningar av författaren. Sid 27.
- 20 Bo E Karlson. Bebyggelse i Jönköping 1612 – 1870. Småländska Kulturbilder 1984. Jönköping 1984. Rekonstruktionsteckning Bengt Görän efter anvisningar av författaren. Sid 31.
- 21 Sven Larsson. Sjuhundra år i Jönköping. Jönköping 1983. Sid 37.
- 22 Jona Carl Linnerhielm. Utsikt ytterst på Vallen vid Jönköping, åt Lill. Munksjön 20 jan 1970. Detalj av akvarell. Jönköpings läns museum. JM 9033.
- 23 Privat ägo.
- 24 Elonora Juliana Willman Lavering 1830. Kalmar läns museum.
- 25 Karta i Jönköpings läns museum.
- 26 Modell i Jönköpings läns museum.
- 27 Modell i Jönköpings läns museum.
- 28 Foto i Jönköpings läns museum.
- 29 Foto i Jönköpings läns museum.
- 30 Foto i Jönköpings läns museum.
- 31 Foto i Jönköpings läns museum.
- 32 Foto i Jönköpings läns museum.
- 33 Foto i Jönköpings läns museum.
- 34 Bo E Karlson. Bebyggelse i Jönköping 1612 – 1870. Småländska Kulturbilder 1984. Jönköping 1984. Rekonstruktionsteckning Bengt Görän efter anvisningar av författaren. Sid 72.
- 35 Ritning i Jönköpings läns museum.

JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM

- 36 Stormaktstid. Läckö slotts utställningskatalog 1992. Skövde 1992. Sid 33. Målning i Statens porträttsamling, Gripsholms slott.
- 37 Bo E Karlson. Bebyggelse i Jönköping 1612 – 1870. Småländska Kulturbilder 1984. Jönköping 1984. Rekonstruktionsteckning Bengt Göran efter anvisningar av författaren. Sid 54
- 38 Bo E Karlson. Bebyggelse i Jönköping 1612 – 1870. Småländska Kulturbilder 1984. Jönköping 1984. Rekonstruktionsteckning Bengt Göran efter anvisningar av författaren. Omslagets framsida.
- 39 Bo E Karlson. Bebyggelse i Jönköping 1612 – 1870. Småländska Kulturbilder 1984. Jönköping 1984. Rekonstruktionsteckning Bengt Göran efter anvisningar av författaren. Sid 123.
- 40 Bo E Karlson. Bebyggelse i Jönköping 1612 – 1870. Småländska Kulturbilder 1984. Jönköping 1984. Teckning av Bengt Göran efter anvisningar av författaren. Sid 109
- 41 Jonas Carl Linnerhielm. Utsikt från Dunke-hallar till Jönköpings fettisdagen 1790. Akvarell. Jönköpings läns museum. JM 9031

LITTERATUR

- Areslätt, T Jönköping. Rapport Medeltidsstaden 58
Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer.
Göteborg 1984.
- Karlson, B E Bebyggelse i Jönköping 1612-1870.
Småländska Kulturbilder 1984.
Jönköping 1984
- Jönköping 700 år Jönköpings läns museum.
Uddevalla 1984.
- Larsson, S Sjuhundra år i Jönköping
Jönköpings kommuns kulturnämnd.
Jönköping 1983.